

De Heraut

van de

Gerreformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 23 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 13 December 1896. N°. 990.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f. 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirectoren en, en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertentie van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent.
Aanvragen en vermelding van leedgaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

TWEDE STUK.

XIII.

Daar zij het recht Gods weten.
Rom. 1:32.

Uit den bezielenden aanhef van het Johannes-Evangelie bleek ons, voor wat de algemeene genade aangaat, drieërlei. Ten eerste, dat in 'het licht des menschen', d. i. in zijn bewustzijn, of wilt ge in zijn bestaan als denkend en willend wezen, zich het eigen leven van het eeuwige Woord openbaart. Er staat toch: 'In hetzelfde, d. i. in het Woord, was het leven, en het leven was het licht der menschen'. Hiermede bedoelen we intusschen in het minst niet, dat het leven van het eeuwige Woord alleen daarin zou uitkomen, dat wij niet als de plant een onbewust leven leiden. Bij het oog hoort het licht, evenals het licht bij het oog, en bij oog en licht beide behoort een wereld, waarin het oog turen en waarop het licht stralen kunne, opdat het oog zie. Zoo nu is het ook in geestelijken zin. Ook de ziel des menschen, d. i. zijn innerlijk leven heeft een oog om te zien, maar dat oog zou niet zien kunnen en tot waarneming buiten staat zijn, indien er niet een geestelijk-waarneembare wereld ware, en indien in die geestelijk waarneembare wereld niet een geestelijk licht scheen. Ook hier behooren oog, licht en wereld dus als drie samenhangende stukken bij elkaar, en vormen eerst in hun samenvoeging en eenheid ons denkend en willend bestaan. En nu onderwijst de apostel ons, dat dit *ziensvermogen* van ons geestelijk oog, dit mogelijk maken van het zien door het geestelijke licht, en het *voorzien*, dat ons ziels oog ziende waarneemt, niet uit ons, en niet uit het scheppel is, maar het en in ons, en in de wereld, het eeuwige Woord zelf is, waardoor alle ding is gemaakt, en waardoor, gelijk de Colosser brief ons betuigt, ook nu nog alle ding bestaat.

In de tweede plaats vonden we, dat *duisternis*, als gevolg van de zonde, geheel die wereld van ons bewust menscheelijken leven overtoegen heeft. Duisternis, verduistering en verdonkering beide in ons ziels oog en in het voorwerp, waarop dat ziels oog zich richt. Vergelijk slechts een jeugdig oog, dat nog volle scherpte bezit, en tuurt op een nieuw gemunt tienguldenstuk, dat nog in volle zuiverheid blinkt, met hetgeen een grijsaard waarneemt, als hij met slecht gezicht een tienguldenstuk beziet, dat na jaren in de wandeling schier allen goudglans verloren, — en ge hebt een duidelijke voorstelling van het verschil tusschen hetgeen de mensch geestelijk waarnaam *voor*, en nog even ontwaart na het intreden van de zonde.

En eindelijk, in de derde plaats bleek ons, dat het licht van het eeuwige Woord niettemin ook in en over die verdonkerde wereld is *blijven* uitstralen. Niet natuurlijk, alsof de klaarheid van dit licht bleef gelijk het oorspronkelijk was. Licht door wolken en nevelen heenbrekend, geeft op verre na niet gelijken glans als het licht der zon, dat bij volmaakt helderen hemel uitschijnt. Maar dit neemt het feit niet weg, dat desniettemin het licht ook nu nog in de duisternis inschijnt, al is het ook, dat het ziels oog van den eigen duisternis ingewikkeld menscheelijken verzuim is, om in dat door de nevelen heenbrekend licht nog den glans van het eeuwige Woord te herkennen.

Deze drieërlei uitkomst van ons onderzoek toont alzoo, dat de wereld der menschen-kinderen, ook buiten Israël, zoo na als vóór den val, door het eeuwige Woord gedragen werd, en dat het licht van dat eeuwige Woord, zoo vóór als na den val, in het leven der menschen schijnen bleef. Aan Satan en zonde is het alzo niet gelukt, de verdonkering en verduistering volkomen te maken. Er is ons *dese* genade geschied, dat hetgeen anders een Egyptische duisternis zou zijn geworden, getemperd is tot een verdonkering wel in dichte nevelen, maar dan toch in nevelen, die nog een schemerlicht doorlaten. Tevens blijkt, dat de genade die aan ons in zonde gevallen geslacht is geschied, niet bestaat in de scheenheid van iets nieuws, noch ook in de herschenking van iets, dat we verloren, maar uitsluitend in de *bestendiging* van iets dat aan geheel onze schepping ten grondslag lag. Het licht dat nu schijnt, scheen eenzaar vóór den val. Het is niet weg geweest, en nu weer gaan schijnen, maar het bleef schijnen in weerwil van de nevelen die ons menscheelijken leven omtoegen. Maar gelijk soms het zonlicht worstelt met de wolken, om al te sterke verdikking van de nevelen te beletten en er toch doorheen te schijnen, zoo ook heeft dit eeuwige Licht, ons ten goede, de verstijving van onze donkerheid tot stikdonkeren nacht tegengehouden en belet, en bleef ons op die wijze, ook al was het slechts met een schemerplans, verrijken.

Thans staat ons te onderzoeken, hoe dit getuigenis van den apostel Johannes overeenstemt met het getuigenis van den apostel Paulus in het eerste hoofdstuk uit den brief aan de Romeinen. Dat beide apostelen, de één in Johannes 1 en de ander in Romeinen 1 van dezelfde zaak handelen, is duidelijk. Beiden toch spreken onderscheidenlijk eerst van de menscheelijken in het algemeen, en daarna afzonderlijk van de Joden. Johannes maakt deze onderscheiding door eerst van 'de menschen' en 'de wereld' in vs. 4 en vs. 10, en daarna van 'het zijne' d. i. Israël, in vs. 11 te spreken. En geheel op gelijke wijze handelt ook de apostel Paulus eerst 'van de ongerechtigheid der menschen' in het gemeen (1:18), en daarna afzonderlijk van de schuld der Joden (Kap. 2), om dan ten slotte in hoofdstuk 3 beiden Heidenen en Joden, d. i. *de gehele wereld*, verdoemlijk voor God te stellen, en tot de slotsom te komen, dat 'geen vleesch' voor God zichzelf rechtvaardigen kan.

En toch al spreken beide apostelen van de zelfde zaak, nochtans bezien ze diezelfde zaak elk uit een eigen oogpunt, en hieruit ontstaat een *schijnbare* tegenstrijdigheid, die echter bij nader indenken niet anders dan in schijn blijkt te bestaan. Het verschil van beschouwing ligt hierin, dat Johannes, willende komen tot de verborgenheid van de *Vleeschwording des Woords*, uitgaat van den Tweeden Persoon in de Drieëenheid; zoo op de schepping; uit de schepping tot den val; en ten slotte uit den val tot de algemeene en de particuliere genade komt; — terwijl de apostel Paulus, die op een heel ander mysterie, t. w. op de *rechtvaardigmaking des geloofs* wil komen, uitgaat van de verhouding waarin God den mensch tot zich geplaatst heeft, om daarna aan te toonen hoe de mensch die verhouding vervalt en bedorven heeft, en nu volstrekt onmachtig is, om uit zichzelf die verhouding weer tot een geestelijk zuivere verhouding te maken.

Het verschil tusschen beide kanten ge u duidelijk maken, zoo ge u eerst een jonge moeder in moederweelde met haar kindeke denkt, en daarna diezelfde moeder voorstelt staande tegenover haar volwassen zoon, die door zijn wangedrag haar de ziel ontroert. Let ge eerst op de moeder met haar kindeke, dan gaat ge *van de moeder uit*, denkt u in hoe die moeder aan dat kindeke het leven schonk, en niet tegenstaande de smarten van het baren zich in teedere liefde naar dat kindeke uitstrekt. Neemt ge daarentegen diezelfde moeder in tegenstelling met den volwassen zoon, die haar gevoelig hart verteert door verdriet, dan gaat ge *uit van het wangedrag van den zoon*, om van daaruit te toonen, hoe hij alle rechte verhouding tegenover zijn moeder mist en verloor, en toch alleen door de liefde van die miskende moeder kan worden tot staan gebracht. Welnu, wat Johannes u voorlegt, is die moeder met haar kindeke, wat Paulus u getuigt is diezelfde moeder, maar in haar verhouding tegenover haar verloren zoon; en mits ge dit verschil van standpunt, van waaruit beide apostelen dezelfde zaak bespreken, scherp in het oog vat, ontdekt ge tusschen beide getuigenis een door niets gestoorde harmonie.

Wat toch betuigt de apostel Paulus ons? Hij neemt zijn uitgangspunt in het onloochenbare feit, dat er onder den hemel een goddeloosheid en ongerechtigheid der menschen openbaar is, 'die geen anderen indruk maakt dan van menschen, die in hun ongerechtigheid de waarheid ten onder houden.' Die goddeloosheid en ongerechtigheid teekent hij zelfs in breede trekken u voor, de goddeloosheid in de *afgoderij*, de ongerechtigheid in de *verregaande zedeloosheid*. Als afgodisch en tot uitbreiding in alle zedeloosheid geneigd, heeft ons menscheelijken geslacht zich in alle eeuwen en onder alle hemelstreken geopenbaard, en hoe sterker het menscheelijken leven allengs door voorspoed en rijper ontwikkeling tot voller ontplooiing van zijn kracht kwam, hoe sterker zich en die afgodische en die zedeloze neiging openbaarde. In afgelegen, landelijke streken moge nog zekere eenvoud, en door dien eenvoud nog zekere ingetogenheid stand houden, maar zoo niet viert het menscheelijken leven zijn hoogste triomfen in de stichting van een machtige wereldstad, of in het Babylon van het Oosten zowel als in het Rome van het Westen, breken afgoderij en zedeloosheid op het schandelijkst uit, om zich ten slotte in afgodische zedeloosheid te vermengen.

Over dien feitlijken toestand nu, zegt de apostel, 'openbaart zich van den hemel de toorn Gods' (vs. 18). Immers, die in afgoderij en zedeloosheid verzonken wereld bestaat niet uit zichzelf en voor zichzelf, maar ze bestaat door God en voor God; en overmits en die afgoderij, en die zedeloosheid haar in viak de tegenovergestelde verhouding tot God plaatsen, waarin ze tot Hem staan moest, zoo is die verhouding *ongerecht*, d. i. het tegendeel van *gerechtig* geworden. Het oordeel der *ongerechtigheid* rust op haar, en hierdoor roept ze den toorn Gods over zich in.

Dit nu noopt tot de vraag, of die wereld der menschen-kinderen, die zich op deze en geen andere wijze door alle eeuwen en onder alle hemelstreken geopenbaard heeft, haars ondanks, of wel willens en wetens, in dien jammerlijken toestand verzonk. Stel toch voor een oogenblik, dat na den val de ver-

duistering van 's menschen godsdienst, zedelijk en verstandelijk bewustzijn tot den einde toe ware doorgegaan, zoodat hij onmiddellijk in de diepte van het volende verderf ware doorgezonden, zoo zou er in dezen verdierlijken en duivelschen toestand der wereld niets zijn, dat ons bevreesden kon. Deze wereld zou dan onmiddellijk *de hel* zelf zijn geworden, en dat in zulken helschen staat de menschenwereld niets dan dood, verderf en ongerechtigheid kon vertoonen, spreekt vanzelf. Wie verwacht van den tiger dat hij niet zal doodden, wie van den wolf dat hij niet zal rooven, wie van den sperwer dat hij niet zal loeren op de duif?

Juist met het oog daarop, zegt nu de apostel ons, dat alzo de toestand van den in zonde gevallen mensch volstrekt niet is. Dit spreekt hij het sterkst uit in vs. 32 in deze woorden: 'De welken, alzo zij het recht Gods weten.' En hij omschrijft het nog breder in hoofdstuk 2:14 en 15, als hij zegt, 'dat de Heidenen zichzelf een wet zijn, als die betoonen het werk der wet geschreven te hebben in hun harten, onderwijl hun *conscientie* mede getuigt, en hun onderlinge *gedachten* hen of schuldig of onschuldig stellen.'

De staat van zaken na den val is dus, ook volgens het getuigenis van den apostel, niet deze, dat de verduistering op eenmaal tot stikdonkeren nacht is doorgegaan, en alle godsdienstig en zedelijk besef in de zonde ganschelijk verstormt is, maar integendeel dat deze anders noodzakelijke finale doorwerking van de zonde is *gestuit*, en dat er, dank zij die stuiting, in den mensch een besef van goed en kwaad, een gewaarwording van recht en onrecht, zekere kennis van wat God wil en niet wil, is overgebleven. Hoe dicht en zwaar ook de nevelen zijn, waarin hij als zondaar gehuld is, het licht gaf de worsteling niet op, maar bleef door die nevelen heen dringen. Maar gelijk Johannes zegt, dat 'de duisternis het licht niet begrepen heeft', zoo betuigt ook Paulus, dat 'de waarheid' in dezen ongerechten toestand nog wel instraalt, maar dat wij 'die waarheid in ongerechtigheid ten onder houden'. Ons oog moge uitermate zeer verzwakt zijn, toch kunnen we met zekere inspanning nog wel eenige schemering van het licht ontwaren; maar dit willen we niet, en we sluiten opzettelijk het oog om niet te zien. Hoe zwaar de nevelen ook zijn, het licht breekt er toch nog door, maar wij doen opzettelijk stofwolken voor ons opgaan, om die nevelen nog dikker en ondoorringbaarder te maken. En aldus is het, dat wij het licht, dat ons zoekt, de waarheid die op ons aandringt, niet inroepen en inhalen en tot ons trekken, maar bannen en uitsluiten en ten onder houden in onze ongerechtigheid. De leer der algemeene genade spreekt zich dus ook hier klaar en duidelijk uit. De verstomping is niet doorgegaan, maar gestuit. Het licht der waarheid heeft zich volstrekt niet ganschelijk teruggetrokken, maar bleef schijnen. En alleen aan ons ligt het, dat dit licht niet doordringt tot ons ziels oog.

De algemeene genade is er wel, maar wij stooten ze van ons af.

Dit nu toont Paulus niet alleen op *zedelijke* gebied aan, maar hij haalt het nog hooger op, door het evenzo aan te toonen op *godsdienstig* terrein. Zelfs is dit zijn uitgangspunt. Niet de afgoderij komt uit de zedeloosheid, maar de zedeloosheid uit de

afgoderij voort. Gelijk de *vreemde* des Heeren het *beginzel* is van alle wijsheid, zoo ook is het *verlaten* van den Heere het *beginzel* of uitgangspunt van alle dwaasheid. Op den voorgrond stelt hij daarom, dat de mensch 'de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd heeft in het beeld van een *verderfelijke creatuur*', en daarvoor is neergelield.

Voor al dit feit nu is voor het eerste inzicht in de algemeene genade van het hoogste gewicht.

Twee stukken toch zijn hierbij scherp in het oog te vatten. Voor eerst dit, dat de afgoderij zelf het bestaan der algemeene genade, na den zondeval bewijst. Immers alle afgoderij getuigt van een behoefte om te aanbidden. Een dier aanbiddt God niet, maar pleegt ook geen afgoderij. Het leeft en bestaat geheel buiten alle denkbeeld van of drang tot godsdienst. En ook de verlorenen in de hel aanbidden wel den Eeuwigen niet, maar plegen evenmin afgoderij. Juist zooals het met de duivelen is. Want wel kennen de duivelen de neiging om zich te laten aanbidden. Maar zelden een ander voorwerp aanbidden, kunnen ze niet. Stel dus dat de zonde onbetuigd en zonder gestuit te worden, ook ons menscheelijken geslacht aanstonds tot algeheele en finale verwarring en verderfelijkheid had gebracht, zoo zou er nooit afgoderij hebben kunnen opkomen. Het feit zelf, dat er allerwegen waar menschen woonden, afgoderij opkwam, is alzo het bewijs, dat de drang tot aanbidding in den mensch stand hield; en dit nu had niet zoo kunnen zijn, indien niet de algemeene genade zijn algeheele verduistering had gestuit en tegengehouden.

Dit 'voor eerst', en in de tweede plaats dient opgemerkt, dat deze drang naar aanbidding niet een verzuim des menschen, maar een werk Gods in 's menschen hart en in 's menschen wereld was. De apostel spreekt het klaarlijk uit: 'God kennende, hebben ze Hem als God niet verheerlijkt.' Hij zegt niet: 'Omdat ze God niet kennen, hebben ze het creatuur aangebeden'. Neen, hij zegt het vlak omgekeerd: 'Hoewel ze God kennen, weigeren ze Hem, den Eeuwigen, te aanbidden, en buigen ze zich neder voor het creatuur.'

Dit alles beheerschende feit nu, dat ook de diepste gevallen zondaar van nature nog zekere kennis van God bezit en daartegen ingaat, staft de apostel door tweeërlei getuigenis. Het eerste is, dat God nog openbaar is ook in den zondaar, en het tweede is, dat God nog openbaar is in de wereld. Het eerste spreekt hij uit in deze woorden: 'Stelgen van God kennelijk is, is in hen openbaar, want God heeft het hen geopenbaard' (vs. 19.) En het tweede omschrijft hij in deze voege in vs. 20: 'Zijne onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan, uit de scheppelen verstaan en doorzien, beide zijn eeuwige kracht en zijn goddelijkheid'. Dank zij de algemeene genade is alzo het geestelijk licht niet ganschelijk uit het ziels oog van den zondaar weggegaan. En evenzo is er, dank zij de algemeene genade, niettegenstaande den vloek die over de schepping toog, toch ook in die schepping nog een sprake van God overgebleven. Dit laatste geheel in den zin van wat Psalm 19 zegt, dat 'de hemelen nog altoos Gods ere vertellen en het uitspansel nog altoos zijner handen werk verkondigt; dat dag aan dag overvloediglijk sprake uitstort, en nacht bij nacht wetenschap toont; zoo-

De Martelaren.

CCXXX.

NICOLAAS RIDLEY.

Zwaar is de weg geweest, dien de Heere met zijne kerk in Engeland heeft gehouden onder de regering van Maria de bloedige. Mannen van naam, eer en wetenschap werden tot niet gering aantal naar de brandstapel gevoerd, omdat zij den naam des Heeren Jezus Christus voor den eenigen naam hielden, waardoor de mensch zalig kan worden. De edelsten van ons geslacht werden ter slachbank geleid, alleen omdat zij Gods Woord stelden boven het woord der menschen. Een dater aanzienlijken was Nicolaas Ridley geweest. Hij stamde af van een oude familie uit Northumberland; 's levenslicht zag hij in het begin der 16e eeuw te Wiltshire. Zijn eerste onderricht ontving hij aan een lagere school te Newcastle, waarna hij zich naar de universiteit van Cambridge begaf. Vervolgens kwam hij in Parijs en Leuven en studeerde er in de theologie. De talenten, die de Heere hem geschonken had, waren zoo groot, dat de aandacht van velen, ook uit de hofkringen, op hem viel. In 1537 werd hij een der kapelaans van Cranmer, aartsbischop van Canterbury. Kort daarna nam hem koning Hendrik VI zelf in zijnen dienst. Hij was toen nog van

harte Roomsche, doch langzamerhand leerde hij de dwalingen van Rome's kerk zien. Hij onderzocht ijverig de Schrift en verliet toen de leer der wezenverandering in het Avondmaal uit volke overtuiging. Zijne buitengewone belesenheid in de geschriften van de kerkvaders en scholastieken maakte hem voor Cranmer bruikbaar bij de voorbereiding en voltooiing der reformatie in Engeland. Uiterlijk zou men zooveel gaven niet verwacht hebben van zulk een schijnbaar onbestudeerde man. Wie echter bedenkt, dat God vaak het onaanzienlijke voor de wereld verkiest, om er groote dingen mee te doen, weet, dat hij hier met een van zulke gevallen te doen heeft. Met voorzichtigheid ging hij onder de regering van Hendrik VI voort, om het Woord van God op den troon kandelbaar te plaatsen. Toen Eduard VI op den troon gekomen was, werd hij bisschop van Rochester. Met Cranmer heeft hij sinds de reformatie zijns vaderlands gediend door de vervaardiging van de geloofsbelijdenis der 42 artikelen en het gebedenboek (Prayerbook), beide getuigen van de Gereformeerde beginselen, die Ridley en Cranmer beleden. In April 1550 heeft de koning den eerstgenoemde benoemd tot bisschop van Londen en in de plaats van den Roomschen Bonner. Doch toen hij van hier weer verplaatst zou worden naar Durham, stierf Eduard VI. Hij stelde zich daarop aan de zijde van Northumberland, toen die Jane Grey op den troon van Engeland wilde zetten. Derhalve viel hij, toen zijn beschermers viel. Hij werd gevangen genomen en in een donkeren kelder gesloten. Bovendien heeft men hem op allerlei wijze gekweld en gesmaad. Ondertusschen deden de vijanden der waarheid, met name Gardiner, bisschop van Winchester, hun best met bedriegen en beloften, om Ridley tot afval van het Evangelie te bewegen. De koningin

zou hem dan niet alleen benadigen, maar ook rijkelijk beloonen. Toen zij echter zagen, dat zij hem van zijn geloof niet konden afbrengen, lieten zij hem naar Oxford, ongeveer twee dagreizen van Londen verwijderd, brengen. En met hem moesten gaan de reeds genoemde Thomas Cranmer en Latimer. De tijd in den kerker doorgebracht met zijn vriend Latimer gebruikten deze twee, om elkaar te troosten en te sterken tot den strijd tegen hunne vijanden. Kinderlijk verscheen Ridley voor de rechtbank der bisschoppen en verdedigde er zich met groote vrijmoedigheid en standvastigheid. Hoeveel beproevingen hij onder dit alles te verduren had, toch week zijn opgewektheid van geest niet van hem; zelfs niet op den laatsten avond zijns levens. Toen de vrouw van den schout over hem weende, troostte hij haar met de woorden: 'Ik noodig u morgen uit tot mijne bruiloft. Wel zal ik een bitter ontbijt krijgen, doch de te heerlijk zal dan het feestmaal zijn, dat mij des middags wacht.'

In den kerker stelde hij een geschrift op over het Heilig Avondmaal, waarin hij erkende vroeger een ander gevoelen te hebben aangekeerd aangaande de drie punten, waarover hij ondervraagd was. Deze punten waren: De Roomsche kerk leert ten eerste: In het Sacrament des altaars (het Avondmaal) is wezenlijk onder de gedaante van brood en wijn tegenwoordig het natuurlijk lichaam van Christus, ontvangen van de maagd Maria, insgelijks zijn natuurlijk bloed, door de kracht der woorden Gods uitgesproken door den priester'. Ten tweede: Na de woorden der inzegening bestaat het wezen van het brood en den wijn niet meer, noch iets anders dan alleen het wezen van God en van den mensch'. Ten derde: In de mis is een levendmakende offerande der kerk vervat, die de zonden vergeeft.

zooel van levenden als van doden. Dat deze drie punten in strijd waren met Gods Woord bewees Ridley klaar en duidelijk. Ten overvloede toonde hij daarbij aan, dat de eerste Christelijke kerk deze dwalingen niet gekend heeft, waartoe hij zich beriep op de kerkvaders zowel der Grieksche als der Latijnse kerk.

Toen het doodvonnis over den martelaar uitgesproken was, werd de 16 October 1555 als dag van uitvoering hiervoor bepaald. Ridley, die dien dag als zijn feestdag beschouwde, kleepte zich met de grootste zorg in het gewaad eens bisschops, uit den tijd van Eduard VI, terwijl de bijmoedigheid, welke op zijn gelaat te lezen was, bewees, dat hij vrede in zijn gemoed had. Toen hij met Latimer den brandstapel besteg, riepen laatstgenoemde zijnen jongeren vriend toe: 'Wees welgemeend, broeder! Vandaag zullen wij een vuur ontsteken in Engeland, dat, zoals ik van God bidde, nooit meer zal uitgaan.' Ridley leed lang, eer de dood hem de hemelpoorten opende. Eene poging om zijnen dood te verlaaten gelukte niet. Het vuur verbrandde de onderste ledematen toen de bovenste nog ongedeerd bleven.

Lang hoorde men hem bidden: 'In uwe handen bevel ik mijnen geest' en 'Heere, erbarm u mijner! Eindelijk, toen hij onder de ondragelijke pijn uitriep, dat hij niet kon verbranden, werd aan de vlammen een uitweg geopend, zoodat zij hoog konden opvlammen, waarna spoedig een einde kwam aan het smartelijk lijden van den martelaar.

DE GAAT FORTMAN.